

SLAVICA SLOVACA

ROČNÍK 44 • 2009 1

SLAVISTIKA

CENA 1,99 € (60 Sk)

VYDAVATEĽSTVO MATICE SLOVENSKEJ

SLAVICA SLOVACA

ROČNÍK 44 • 2009 **1**

SLAVISTIKA

CENA 1,99 € (60 Sk)

VYDAVATEĽSTVO MATICE SLOVENSKEJ

**S L A V I C A ORGÁN SLAVISTICKÉHO ÚSTAVU JÁNA STANISLAVA SAV
S L O V A C A A MATICE SLOVENSKEJ**

Hlavný redaktor: Ján Doruľa

Redakčná rada:

Mojmír Benža, Vincent Blanár, Mária Dobriková, Ján Doruľa,
Júlia Dudášová-Kriššáková, Adriana Ferenčíková, Emil Horák,
Ján Lukačka, Ivo Pospíšil, Zuzana Profantová, Imrich Sedlák,
Vincent Sedlák, Peter Žefuch

Výkonná redaktorka: Katarína Ženuchová

Technický redaktor: Juraj Molčányi

Adresa redakcie:

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 813 64 Bratislava

OBSAH

ŠTÚDIE

P. ŽIGO: Slovanský jazykový atlas – vzťah jazyka a historicko-spoločenských fenoménov z areálového hľadiska (Životnému jubileu Jana Basaru).....	5
J. KRŠKO: Praslovanské apelatíva ako motivy hydroným povodia Váhu.....	13
M. PUKANEC: Etymológia mena <i>Svarog</i> a niektoré indické a iránske paralely.....	24
B. ĐIMOV: Славянски следи в записаната на грамофонни площи музика от България	31
J. DORUĽA: Slovansko-slovenský vlastenec Ján Kollár.....	46

ROZHEADY

D. PIVK: Jezikovni prenos pri učenju slovenščine na Slovaškom	69
V. BLANÁR: Poznámka k referenčnej a systémovej identifikácii	75

SPRÁVY A RECENZIE

J. DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ: Životné jubileum jazykovedkyne Zuzany Hanuščovej	77
A. BRANDNER: Osmdesiatiny profesora Stanislava Žaži.....	78
T. LEWASZKIEWICZ: Prof. dr Zenon Sobierajski (1917-2007)	79
A. ŠKOVIEROVÁ: Správa z vedeckej konferencie Klasický filológ v úlohe prekladateľa.....	80
J. DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ: Významné vedecké podujatie v Moskve	82
A. ŠKOVIERA: Konštantínove listy – nové periodikum pre oblasť cyrilo-metodských výskumov	83
V. BLANÁR: Dobrúková, M.: Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém (na pozadí asymetrie frazeologických koncepcii).....	83
P. ŽIGO: ŠTEC, M.: Cirkevná slovančina v 21. storočí	84
P. ŽEŇUCH: Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru	85
Z. TANESKI: Dôležitý vklad do slovensko-chorvátskych literárnych a kultúrnych vzťahov KULIHOVÁ, A.: Miroslav Krleža na Slovensku (Analýza vybraných prekladov).	86
L. MAJCHRÁKOVÁ: Studia etymologica Brunensis. 3	87
P. ŽIGO; Вендина, Т. И.: Из кирилло-мефодиевского наследия в языке русской культуры.....	88
L. KRÁLIK: STEINKE, K. – YLLI, XH.: Die slavischen Minderheiten in Albanien (SMA).	90
P. ŽEŇUCH: Zo správy o činnosti Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV za rok 2008.....	92
P. ŽEŇUCH: Plenárne zasadnutie Slovenského komitétu slavistov.....	95

JAROMÍR KRŠKO*

Praslovanské apelatíva ako motivanty hydroným povodia Váhu**

KRŠKO, J.: Old Slavonic Appellatives as Motivating Words for Hydronyms of the Váh River Basin, *Slavica Slovaca*, 44, No. 1, pp. 13-23, (Banská Bystrica)

The presented study deals with a usage of secondary (synchronic) motivation of Slovak hydronyms – the hydronyms are motivated by contemporary oikonyms – and primary (diachronic) motivation, which means that the hydronyms are usually motivated by Old Slavonic appellatives.

Onomastic, hydronymy, Váh watershed, oikonymy, Old Slavonic appellatives.

Spracovanie vodných názvov povodia Váhu, najdlhšej a najvýznamnejšej slovenskej rieky, je ďalším krokom pri napĺňaní projektu *Hydronymia Slovaciae*, v ktorom ide o komplexné spracovanie historickej i súčasnej slovenskej hydronymie vrátane jej presnej lokalizácie, zozbierania historických dokladov všetkých variantov pomenovaní a analýzu motívácií týchto pomenovaní.

Z doterajších čiastkových výstupov spracovania hydronymie Váhu – ide predovšetkým o monografické spracovanie povodí Turca (Krško, 2003), Oravy (Majtán–Rymut, 2006) a Nitry (Hladký, 2004), ale aj viacerých diplomových prác, – môžeme vybrať mnoho zaujímavých hydroným motivovaných praslovanským lexikálnym základom. Ide predovšetkým o názvy, v ktorých nachádzame doklady na dnes už neexistujúce, resp. zriedkavo sa vyskytujúce apelatíva.

Vodné toky, ale aj stojaté vody, mŕtve ramená a podobne boli odpradávna dôležitými orientačnými bodmi, preto sa v ich názvoch zachovala lexika spoločná všetkým Slovanom. Mnohé praslovanské apelatíva sa v súčasnej slovnej zásobe už nemusia vyskytovať, prípadne niektoré z nich sú dochované len v nárečiach najstaršej generácie. Je zaujímavé, že viaceré praslovanské lexikálne základy nájdeme aj v súčasnej hydronymii, hoci (aktuálnym) motivantom je názov osady (oikonymum), cez ktorú daný tok preteká, prípadne tam pramení alebo ústi.

Ústrednou riekou skúmaného povodia je rieka Váh (365,6 km). Etymológie tohto názvu nie sú podnes jednoznačné a jasné. Logickejšie argumenty uvádzajú zástancovia predslavanského pôvodu názvu (napr. E. Schwarz, V. Šmilauer, B. Varsík a ďalší), ktorí ho vidia v germánskom *wág* vo význame „prúd.“ Historik B. Varsík tieto názory podporuje logickým tvrdením, že názvy veľkých vodných tokov musia pochádzať od obyvateľov, ktorí tu žili pred príchodom Slovanov, ktorí tieto názvy prevzali a adaptovali do svojho jazyka. Žiaľ, najstaršie doteraz nájdené zápis

* Doc. Mgr. Jaromír Krško, PhD., mim. prof., Katedra slovenského jazyka a literatúry, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica.

** Príspevok predstavuje časť grantového projektu VEGA č. 1/0447/09 *Analýza synchronnej a diachrónnej hydronymie povodia Váhu*.

pochádzajú zo začiatku 12. storočia (1111 flumen *Vvaga*, 1113 aqua *Vvac*), teda z obdobia prítomnosti Slovanov v tomto priestore.¹

Odlišný názor prezentuje najmä Š. Ondruš, ktorý od roku 1972 hľadá pôvod názvu Váh v praslovančíne. Prikláňa sa k dvom možným významovým paralelám. Jednou je pôvod od praslovanského (ďalej psl.) apelatívneho základu *vagъ*, *vaga* vo význame „z hrubého konára vysekaná žrd“, teda motivantom by boli ohrady zo žrdí a dosák postavených na brehoch toku. Takúto motiváciu majú podľa Š. Ondruša viaceré vodné toky u východných Slovanov (*Žerd'*, *Žerdeva*, *Batiná*, *Batog*; Ondruš, 2004, s.122), no takto motivované hydronymá opisujú aj O. P. Karpenková (2003, s. 98) a V. P. Šuľhač pri pomenovaní *Жердь* (Šuľhač, 1998, s. 331), ktorí však uvažujú o motivácii z indoeurópskeho (ďalej ide.) základu **ger-* vo význame „hýbať, krivit“ („U takomu razi hidronim *Žerdja* mih by tlumačyts'a jak ,kryva, zvivysta (rička);“ (Šuľhač, 1998, s. 332).

Druhým motivantom názvu rieky Váh by podľa názoru Š. Ondruša mohlo byť psl. slovo *jugъ* v prvotnom význame „svetlo“ pochádzajúce z ide. základov **veg-* : **vog-*, ktoré nachádzame v apelatívach *jug-*, *ug-* i v hydronymách *Ug*, *Už*, *Jug* (Ondruš, 2004, s.122). O. P. Karpenková však názvy *Už*, *Uš/Uša*, *Jug...* dáva do súvislosti s psl. koreňmi **qž-*, **qg-* vo význame „ščos' kryve, zihnuť“ (Karpenko, 2003, s. 197). Tak sa dostávame opäť k predošej motivácii „zahnutý tvar koryta.“

Najväčším favostranným prítokom Váhu je rieka Nitra (168,5 km). V. Šmilauer vo svojom Vodopise starého Slovenska (1932) na s. 338 zosumarizoval všetky dovtedajšie etymologicke výklady tohto hydronyma, pričom ich rozdelil do troch skupín. Za slovanský pôvod² sa vo viacerých štúdiach vyslovili napr. F. Umlauft (1886) a G. Czirbusz (1908, ten sa vyslovil aj za germánsky pôvod z nem. koreňa **nit-* „stiesnený,“ *aar* „voda“). Názov odvodzovali od slova **vъn-qtrъ* > *vnutro*, *nutro* s motiváciou „rieka tečúca vo vnútri, medzi štyrmi riekami.“ T. Tomicki (1925) rekonštruoval pôvodný tvar vo forme **Nitorna*, *Nutorna*. J. Červinka (1928) v názve Nitra videl slovanský pôvod, ale samo východiskové meno pokladal za nejasné; dával ho do súvislosti s osobným menom *Nitrabor* a s baltoslovanským apelativom *nitra* „zástava.“

Už dlhšie sa pôvodom názvu *Nitra* zaoberá Š. Ondruš (z novších štúdií napr. 2000, s. 9-16; 2002, s. 56-60), ktorý predpokladá, že je indoeurópskeho, resp. praslovanského pôvodu a vznikol zo slovesného základu *neiti* ako r-ový derivát s významom „kresť“ (1. „kresť, sekáť stromy, porasty,“ 2. „nietiť oheň“). Tako motivované hydronymum podopiera aj ďalším etymologickým výkladom blízkeho oronyma *Tribeč* (z psl. **terb-*, po metatéze *träb-* : *treb-* : *tereb-* „miesto, kde sa vyrúbe porast,“ príp. zo stsl. *trába* „obeta,“ teda „miesto, kde sa koná obeta rezaním alebo aj pálením [zvierat]“). Rozdielne sémantické východiská slovesného základu *neiti* (1. „kresť, sekáť“ alebo 2. „nietiť, žiaríť oheň“) sa podľa neho navzájom nevylučujú, pretože (aj) v povodí Nitry sa nachádza pohorie Žiar (< apel. *žiar* – miesto vzniknuté vypálením porastu). K výkladu Š. Ondruša sa prikláňa aj J. Hladký v monografii *Hydronymia povodia Nitry* (2004, s. 147). Podľa Š. Ondruša rovnakú motiváciu majú „východoslovanské zemepisné mená *Nitino* na Volyni, *Nitiši* a *Nitišku* pri Vitebsku, *Nitkino* pri Novgorode, *Nitaž* pri Smolensku“ (Ondruš, 2002, s. 57).

B. Varsik (1990), podobne ako iní bádatelia, predpokladá, že pri názve *Nitra* ide o predslavanský základ (podobne ako pri názvoch *Dunaj*, *Morava*, *Hron*). Ondrušovu teóriu spochybňuje najmä tým, že listiny do 9. až 11. storočia sú v prevažnej mieri falzá.

¹ V tomto ohľade sme na tom lepšie pri historických dokladoch na rieku Hron, pretože prvý najstarší zápis pochádza z obdobia rokov 166-180 z pera rímskeho cisára Marcia Aurélia v podobe *Granoua* (Krško, 2008, s. 78-80).

² Už z názvu štúdie vyplýva, že budeme venovať pozornosť predovšetkým výkladom hľadajúcim slovanské východiská. Len výnimocne poukážeme aj na iné interpretácie, predovšetkým u slovenských jazykovedcov.

K najnovším teóriám o predslovanskom pôvode hydronyma *Nitra* patrí teória R. Krajčoviča (2005, s. 18-20), podľa ktorej názov rieky (aj lokality) *Nitra* odráža napäťu symbiózu včasnoslovensko-kvádsku z prelomu 4. a 5. storočia. Vo svojom výklade sa opiera o podoby predslovanských germánskych názvov mesta (*Neiter*, *Neuter*, *Neutra*), ktoré museli vzniknúť len z latinsko-rímskeho spojenia *Neui-iter*, pričom *iter* znamená „cesta, pochod,“ ale aj „tok, rieka“ s prílastkom *novi-us* s významom „to, čo je za hranicou.“ Podľa R. Krajčoviča išlo o orientačno-informačný názov pre rímske legie a skrátenú podobu *Neuiter* prevzali naši predkovia od zvyšku rímskych osadníkov, ktorí zostali v oblasti po stiahnutí sa rímskych legií. „V prostredí staroslovenských osadníkov prevzaté slovné spojenie *Neuiter* sa po zániku medzisamohláskového *-u-* zmenilo na *Neiter* a z tejto podoby po zákonitej zmeni psl. slabík na slabiky otvorené, t. j. so samohláskou na konci slabiky v spojení *Nei-* sa zmenilo na *Ni-* a *-ter* na *-tra.*“ (Krajčovič, 2005, s. 20).

Z doterajšej analýzy súčasnej slovenskej hydronymie vyplýva, že 80-90% hydroným motivovaných ojknymom vzniklo v motivačnom smere ojknymum > hydronymum. Opačný proces motívacie je v súčasnosti vzácný, no pre poznanie praslovanských východísk je podstatný, pretože práve tieto hydronymá obsahujú pôvodné psl. apelatíva viažuce sa na vodu, vodné stavby a pod. a v minulosti sa tieto hydronymá stali základným motivantom ojkným. Nielen historickými dokladmi, ale aj analýzou motivujúceho apelatíva sa musí presne zvážiť, čo tvorí východisko, teda či najskôr vzniklo hydronymum, ktoré motivovalo ojknymum, alebo či to bolo naopak. Pri viacerých ojknymách dehydronymického pôvodu musíme vychádzať nielen z jazykových poznatkov, ale musíme brať do úvahy aj psychosociálne poznatky, resp. využívať poznatky paleopsychológie, ktorá sa pokúša odhalovať vnímanie sveta v časoch dávno minulých. R. Šrámek pri výkladoch o vzniku mesta ako onymického objektu tvrdí, že si musíme „nejprve podrobnejši všimnout zpôsobu, jakým města vznikala, tedy jejich počáteční geneze. Nejde nám přitom ani o zretele archeologické, ani o konkrétní historické události, ale o model postupu, jakým se z původního sídla stalo město. Tato okolnost je mimojazykové povahy a představuje prenominační fázi vzniku urbonyma, neboli je úzce spjata s propiálně pojmenovacím aktem vedoucím k pojmenování «města.» Na samém počátku studia urbonymie tedy stojí bádání nad modelem geneze města.“ (Šrámek, 2009, s. 3).

R. Šrámek hovorí o viacerých genetických východiskách pri vzniku mesta. Podľa neho môže mesto vzniknúť „na zelené louce;“ predchodom mesta môže byť iné mesto; môže vzniknúť z iného objektu, pri ktorom je založené mesto; splynutím rozličných objektov; zánikom iného sídla, na ktorého mieste vznikne sídlo so statusom mesta (Šrámek, 2009). Pri hydronymách ide o spôsob vzniku mesta (osady) pri vodnom toku. Vhodným príkladom je názov *Blatnica*. Zo synchrónneho pohľadu motiváciou hydroným *Blatnica*, *Blatnický potok*, *Blatničianka* je ojknymum *Blatnica*. Pri štruktúrnej analýze vychádzame z apelatíva *blato* (< psl. **bolto*) a hydroformantov *-(n)ica*, *-ký*, *-ianka*. Ak využijeme poznatky paleopsychológie, osadu ani v minulosti, ani v súčasnosti by nezaložili v blatistom, mokrom teréne. Prvotný názov *Blatnica* teda označoval vodný tok s blatistým brehom, ktorý následne motivoval názov obce pri jeho toku. Za dominantný onymický bod (z hľadiska spoločenského významu) sa však postupne pokladala osada a nie vodný tok. Tak dochádza k napätiu medzi ojknymickou a hydronymickou sústavou (vzniká onymická homonymia; pozri Krško, 2002, s. 150). Tento medzipropriálne fundujúci vzťah dvoch proprietí rozličných onymických sústav sa v onomastike označuje termínom *transonymizácia*. Aby sa predišlo onymickej homonymii, menej dôležitý onymický objekt (v tomto prípade vodný tok) sa premenuje. Vznikol tak variant *Blatničianka*, ktorým sa vyjadruje podriadenosť voči obci *Blatnica*³ a formant *-ianka* toto pomenovanie zaraďuje do hydronymickej sústavy.

³ Podriadenosť voči motivujúcemu ojknymu je vyjadrená aj modelom „adjektívny tvar názvu osady + apelativum *potok*“ – *Blatnický potok*, *Istebniansky potok*, *Revišriansky potok*...

Podobne ako pri názvoch typu *Blatnica* to bolo aj pri hydronyme *Ipoltica*, ktoré bolo podľa informátorov motivované zaniknutou osadou *Ipolt*. Motivácia názvu však bola opačná, to znamená, že ojkonymum vzniklo podľa hydronyma *Ipoltica*, ktoré vzniklo z pôvodných apelatívnych koreňov **upel* : **upol*, resp. **jupel* : **jopol*. Podľa Š. Ondruša maďarčina zmenila slovenské slová začínajúce sa na *ju-* na *i-* (*junoš* > *inaš*...; Ondruš, Š. 2000, s. 13), preto z pôvodnej slovanskej podoby **Jupoltica* vznikla podoba *Ipoltica*. Takú istú motiváciu mala aj slovenská rieka *Ipel* (< **Jupel*). V tomto hydronymickom „hniezde“ sa zároveň nachádza ďalší psl. koreň **pelt-* : **plt-* vo význame „mokro, mokrina, voda.“ Z tohto koreňa vzniklo napr. na Slovensku pomenovanie osady *Poltár* (v povodí spomenutého *Ipela*). Ale z týchto psl. koreňov vznikli aj ďalšie hydronymá – *Poltava*, *Poltavec*, *Poltavka* na Ukrajine a pod.

Motivácia stavbami, ktorými naši predkovia chránili pevnosť brehov, prípadne ich zvyšovali proti vylievaniu toku v čase záplav, býva častá pri menších tokoch. Pravostranný prítok Oravy pomenovaný *Orvišník* (spolu s ďalšími variantmi *Orvišná*, *Orvišné*, *Orvišný potok*, *Revišná*, *Revišné*, *Revišník*, *Revišnianka*, *Revišianka*, *Revišiansky potok*, *Revišniansky potok* (Majtán–Rymut, 2006, s. 92) je sice motivovaný ojkonymom *Revišné/Orvišné*; motiváciou názvu bolo psl. apelativum *r̩višče* „ochranná priekopa.“ Za prvotne pomenovaný onymický objekt však môžeme pokladať vodný tok, okolo ktorého boli vybudované ochranné priekopy proti záplavám. Apelativum *r̩višče* sémanticky súvisí s psl. slovesom *r̩vati* „trhať, vytrhávať, strhávať, bit' sa“ (dnešné slovenské expresívne *ruvať sa*), priekopa vznikala vytrhávaním podložia (kameňov, koreňov a pod.).

Iný druh vodnej stavby sa stal motivujúcim základom hydronyma *Istebnianka* (povodie Oravy) a jeho variantov *Istebná*, *Istebné*, *Istebník*, *Istebnianský potok* (Majtán–Rymut, 2006, s. 48). Východiskom týchto hydronym bolo psl. apelativum **istvba*; išlo o pevné kolové (zrubové) stavby na ochranu riečnych brehov. V synchrónnej hydronymii sa však ako motivant názvu *Istebnianka* uvádzajú ojkonymum *Istebné*. Hydronymum *Istebnica/Istobnica* bol pôvodný názov dnešného potoka *Trebianka* v povodí Nitry (1113 *fluvius Istobenize*, 1246 *fluuiu Ztebnyche*, 1312 *fluuiu Sthnebneche*, 1332 *Sthnebneche*; Hladký, 2004, s. 199). R. Krajčovič (1980) ho rekonštruuje do podoby **Istobnicā* a predpokladá jeho motiváciu psl. východiskovým apelativom **istobn-icā* (< adj. **is-tobn-* (< psl. **istvbn-*) < apel. **istvba* s významom „zrubová stavba vyplnená zemou“ alebo aj „spevnený breh rieky, haf.“ Rozkolisanosť podoby *Istebnica/Istobnica* zároveň dokladá oblasť kontaktu západoslovanského a nezápadoslovanského etnika s odlišnou striednicou (e/o) za ť.

Horúce pramene boli motivantom dnes už zaniknutého potoka *Vrútky* v povodí Turca, podľa ktorého sa neskôr pomenovala osada *Vrútky*. Hydronymum *Vrútky* vzniklo z plurálnej podoby psl. apelátiva **vŕrq tŕkъ* > *vrútok* označujúce vriaci prameň. Horúca voda motivovala v povodí Turca aj názvy *Vríca* a *Vríč*. Obidva názvy vznikli z psl. slovesa *vŕeti*. Hydronymum *Vríca* neskôr motivovalo ojkonymum *Vrícko*.⁴

Pomenovanie 24 kilometrov dlhého pravostranného prítoku Váhu *Varínka* je v súčasnosti motivované ojkonymom *Varín* (prvá písomná zmienka o osade je z roku 1254 *Warna*; Kropilák, 1978, s. 229). No aj v tomto pomenovaní ide o prvotne pomenované hydronymum, ktoré vzniklo z psl. apelativu *varъ*. Motiváciou nemusela byť horúca, ale spenená voda, ktorá pripomínila variacu sa vodom.

Teplota vody bola výrazným motivačným činiteľom u Slovanov. Teplé pramene sa označovali psl. apelativom **teplica* (< psl. adjektívum **tepłъ*). V povodí Váhu sme zaznamenali názvy *Teplica* (významný pravostranný prítok Turca, synchrónne motivovaný (opäť) ojkonymom Turčianske Teplice), *Teplá*, *Teplý potok*, *Teplianka*, *Tepliansky potok*, *Teplička*. Studená

⁴ Adjektívny tvar neutra tohto ojkonyma presne dochováva absolútne rytmické krátenie typické pre turčianske nárečie.

voda motivovala názvy *Studená*, *Studený potok*, *Studenec*, *Studenský potok*, *Studená studňa* – z adj. *studený* (< psl. **studēnъ*). Príliš studená (mrazivá) voda sa ako motivant uplatnila v názvoch *Maznica*, *Mrazový potok*, ktoré vznikli z apelatívneho základu *mráz-* (< psl. **morzъ*).

V horskom prostredí s veľkým spádom sa vyskytujú hydronymá *Bystrá*, *Bystrica*, *Bystrička* (povodie Turca, Oravy, Kysuce, Rajčianky, Nitry), ktoré vznikli z psl. apelatíva **bystrica* označujúceho prudkú horskú riečku. V. P. Šuľhač v súvislosti s takto motivovanými hydronymami pripomína, že názvy *Bystrica* sú charakteristické pre celý slovanský svet (Šuľhač, 1998, s. 56). V dnešných slovenských nárečiach má adjektívum *bystrý* (< psl. **bystrъ(jь)*) význam „rýchlo sa pohybujúci dopredu, rýchlo tečúci (o rieke, potoku).“ Sekundárny význam psl. slova **bystrъ* je „čistý“ (pozri Králik, 1997). V súvislosti s našimi úvahami o primárnej motivácii hydronyma psl. apelatívom alebo o sekundárnej motivácii ojknymom je zaujímavý názor L. Králíka, že „nie je vylúčené, že pri časti miestnych názvov typu *Bystrá*, *Bystre* možno predpokladať aj pôvodnú sémantiku typu *Svetlá nad Sázavou*“ (Králik, 1997, s. 18). Potvrdenie domnenky L. Králíka by totiž viedlo k tomu, že psl. východisko **bystrъ* sa v minulosti uplatňovalo vo všeobecnosti na označenie svetlého (< čistého) miesta, nielen na označenie čistej, priezračnej vody.

Rýchly, prudký spád vody motivoval aj hydronymum *Skoroň* (povodie Oravy), ktoré vzniklo z psl. adjektíva **skorъ* „skorý, rýchly, bystrý“ alebo z psl. apelatíva **skorenъ* (Šuľhač, 1998, s. 247) označujúceho prudkú vodu. Sémanticky toto hydronymum zodpovedá vyššie spomennutým názvom *Bystrica*, *Bystrá* a pod.

Takmer 26 kilometrový pravostranný prítok Bebravy *Livina* bol motivovaný veľkým množstvom vody (najmä v čase topiaceho sa snehu), hoci V. Šmilauer (1932, s. 341) s neurčitosťou predpokladal pôv. tvar *Hlivina* (< *hlivietъ* < psl. **glivѣti* vo význame „byť nečinný“), motiváciou teda bola pomaly tečúca voda v ústí rieky. S touto interpretáciou nesúhlasil B. Varsik (1990, s. 47), ktorý argumentoval tým, že pri prevzatí názvu Mad'armi v 10.-11. storočí by sa bola utvorila maďarská podoba s pôvodnou psl. hláskou g. R. Krajčovič (1980, s. 220) predpokladá existenciu apelatíva *livina* ako deverbatívum od *livati* s významom „riečka s väčším množstvom vody, často sa vylievajúca.“ B. Varsik pripúšťa, že v názve mohlo ísť o starý slovanský základ **liv-*, ktorého význam dnes nepoznáme (1990, s. 47). Existenciu tohto psl. koreňa potvrdzuje V. P. Šuľhač (1998, s. 157-158), ktorý vychádza z psl. základu **livъnъ(jь)* a uvádzá ďalšie slovanské názvy *Livne*, *Livnyj*, *Livna*, *Livno*, pričom tvrdí, že základ **livъnъ(jь)* je -*vn-* derivátom z **livъ(jь)* s významom „lejúci sa, tečúci (o daždi).“

Pravostranný (pôvodne priamo ústiaci⁵) prítok Váhu pri liptovskej obci Bobrovník má názov *Sestrč*. Historické doklady poukazujú na starobylosť tohto toku a teda aj jeho významu (1299 *Sesterche*, 1463 *Sesthercz*, 1880 *Sesterec...*). V. Šmilauer pokladal jeho motiváciu za nejasnú. Odvolávajúc sa však na ruskú rieku Sestrú, uvažuje o motivácii psl. základom **ser-* vo význame „tiečť, plynúť, bežat.“ Tento základ má paralelu v staroindickom *sáratī* s významom „tieť“ (pozri Machek, 1968, s. 571).

Opačným prípadom sú pomenovania *Neteč*, *Neteča*, ktoré boli motivované psl. slovom **netekja* a označujú tok charakteristický tým, že voda v ňom veľmi slabo tečie, alebo občas úplne vysychá (tak aj Šuľhač, 1998, s. 180). Vysychanie vody charakterizujú aj názvy *Suchá*, *Suchý potok*, *Suchý jarok*, prípadne adjektívum *suchý* (< psl. adj. **suchъ*) bližšie charakterizuje časť pomenovaného potoka, ktorý sa vyznačuje vysychaním koryta (*Suchá Vrica*, *Suchá Hradečnica*, *Suchá Chmeľnica...*).

⁵ V minulosti tento tok ústil priamo do Váhu, v súčasnosti vteká do vodnej nádrže Liptovská Mara.

Názov významného pravostranného prítoku Váhu *Orava* vznikol z psl. základu *or- a slovesa *orati vo význame „kričať, revať“ a suf. -ava typického pre staršie názvy slovenských hydroným (pozri k tomu napr. Závodný, 2008). Do sémantického okruhu hydroným motivovaných revom vody patrí aj hydronymum *Revúca* vyskytujúce sa nielen v povodi Váhu, ale aj vo viacerých slovenských povodiach. Pri slovenskom hydronyme *Revúca* možno upustiť od hľadania motivácie psl. slovesami *ryti, *ryjQ (< *rou-, *reu-/ *rū-) vo význame „ryť, vyrývať“, ako o tom uvažuje V. P. Šuľhač (1998, s. 234) pri názvoch niektorých ukrajinských hydroným.

Podľa J. Hladkého výrazný zvuk vody motivoval aj pomenovanie *Hlomniansky potok*, hoci motiváciou synchrónneho názvu je terénny názov *Hlomné* (< z apel. *hlom, hlomoz* < psl. apel. základu *glomъ – „lomoz, prenikavý zvuk“ – „se zesilovací příponou oz“ – Machek, 1968, s. 339). J. Hladký zdôrazňuje, že „vylúčiť sa však nedá, že prvotný bol práve vodný názov (nemožno presne určiť, či názov motivoval zvuk vody alebo vetra).“ (Hladký, 2004, s. 81-82).

Zvuk tečúcej vody motivoval aj hydronymum *Klokôtkta*, ktoré vzniklo z psl. *klokotъ – od *klokotati „vydávať žblnkavý zvuk pri tvorení bublín a pohybe hladiny, bublat.“

Mokré, blatisté prostredie v okolí vodných tokov motivovalo názvy viacerých hydroným aj v povodí Váhu. Hydronymá *Kalník, Kalné, Kaluž, Kalužná* sémanticky vychádzajú z psl. apelatív *kalъ, *kaluža vo význame bahnité miesto so špinavou, mútou vodou. Do tohto sémantického hniezda by sme mohli zaradiť aj názvy *Lúžnanka, Lúžtek* motivované psl. apelativom *logъ, *lugъ – vlhké miesto porastené vlhkomilnými listnatými stromami.

Hydronymá *Mútňanik, Mútne* boli motivované psl. slovesom *mqtiti (> adj. *mqtъnъ(jb)) s významom zakalený, nie priezračný. Ide o rozšírený typ (porovnaj aj Šuľhač, 1998, s. 174, ktorý uverejňuje doklady na ukrajinské, ruské, srbské a poľské hydronymá). Medzi takto motivované názvy môžeme zaradiť aj hydronymum *Muráň*, hoci sa nenachádza v povodí Váhu (doteraz sme ho zaznamenali v povodí Hrona a povodí Slanej). Doteraz sa uvažovalo o motivácii okolitým skalnatým terénom, teda od slova *múr*. Š. Ondruš však motiváciu názvu dáva do súvislosti so základom *mur-* vo význame mokrina, bahno. Oporu nachádzame aj v ruských a ukrajinských apelatívach *mur, murava* a ich deminutívnych podobách *muravka, muravoňka, muravočka* vo význame tráva rastúca na bahnitých lúkach (tak aj Smal', 2008, s. 174). Môžeme teda uvažovať o psl. apelatíve *murъ (< ide. *meu-, mou-, mu-*; k tomu Ondruš, 2000, s. 69). O. L. Smal' uvádza, že takto nazývaná tráva rastie „na vohkých misc'ach z porušenym travjanym pokryvom pry dorohach jak burjan“ (Smal', 2008, s. 174). Označenie trávy je podľa nášho názoru sekundárne a bolo motivované vlhkým miestom, na ktorom rastie, pretože v opačnom prípade by sa v slovanskej slovnej zásobe apelatívom *murava* označovala tráva vo všeobecnosti a nie len určitý druh trávy rastúci na podmočených miestach. Paralelne s ide. koreňom možno napokon nájsť aj v psl. apelatíve *mulъ vo význame bahno, nepriezračná usadenina, čomu zodpovedá dnešné slovenské *múl*.

Významný ľavostranný prítokom horného Váhu je potok *Rajčianka* s dĺžkou 47,6 km. Prítokom Rajčianky je *Rajecký potok*, ktorého názov bol motivovaný ojknymom *Rajec. Rajskej potok* sme zaznamenali aj v povodí Kysuce. *Rajčiansky potok* (s variantom *Rajec*) môžeme nájsť aj v povodí Nitry (Hladký, 2004, s. 168) a v slovenskej (či slovanskej) toponymii by sme určite zaznamenali mnoho toponým so základom *raj-*. V onomastike sa dosiaľ uvažovalo o motivácii psl. apelativom *rajъ vo význame miesto večnej blaženosťi, prípadne o motivácii osobným menom (porovnaj napr. výkľad hydronyma *Rajecznica* (Duma, 1999, s. 86) alebo aj výkľady ojknyma *Ráj* v diele *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* (Hosák-Šrámek, 1980, s. 354-355). S. Rospond uvažoval o motivácii hydronymom s psl. základmi *ri-/re-, roj-* (< z ide. koreňa *rei-/roi-* vo význame tiecť), ktoré sa nachádzajú aj v apelative *rieka* (česky *řeka*, poľsky *rzeka*; citované

podľa Hosák–Šrámek, 1980, s. 354). Najnovšie sa názory onomastikov prikláňajú k výkladu, že psl. apelatívum **rajъ* malo aj význam „vlhké, blatišté miesto“ s odvolaním sa na logické závery – obraz biblického raja je spojený s bujnou vegetáciou. Kde inde by mohla rást takáto vegetácia, ak nie na vlhkom (a teplom) mieste? Takéto lokality naši predkovia určite radi vyhľadávali, pretože tu nachádzali úrodnú pôdu a v okolí bolo dostatok lovnej zveri. Tento názor by mohla podporiť aj analýza geomorfologickej stavby takto pomenovaných lokalít v slovanských krajinách.

Aj minerálne zloženie prameňov má praslovanské lexikálne východiská. Vodné toky pomenované napr. *Medokyš* označujú kyslý prameň (< psl. *medokyšъ*), tú istú motiváciu má aj názov *Slatina* – z apel. *slatina*, „močaristé, barinaté miesto,“ aj „minerálny prameň,“ ktoré bolo utvorené z psl. **soltvina*, hydronymá *Sliačanka*, *Sliač* boli motivované apel. *sliač* s významom „mokrina, mokrad, vlhké a vodnaté miesto s prameňmi,“ hoci doposiaľ sa nepotvrdili sémantické súvislosti medzi apelatívmi *slatina* a *sliač*; „nejasný a nezreteľný je súvis slova *slatina* s osadnými názvami *Sliač*...“ (Majtán, 1996, s. 38). Medzi názvy motivované slanými (mineralizovanými) prameňmi môžeme zaradiť aj hydronymá *Soľný potok*, *Slanec*, *Slanica*. Takéto názvy nájdeme v slovanskom svete veľmi často. Medzi onomastikmi sa v minulosti viedli diskusie, či ide o označenie slanej vody (pozri k tomu Varsik, 1990, s. 6). Zaujímavé vysvetlenie prináša R. Krajčovič v súvislosti s hydronymom *Slaná* na juhu Slovenska (pravostranný prítok Tisy ústiaci v Maďarsku). R. Krajčovič nielen hydronymum *Slaná*, ale aj ojkonymá typu *Slanec*, *Slančík*... vysvetluje existenciu soľnej cesty vedúcej z Veľkej Moravy do Sedmohradská (Krajčovič, 2005, s. 66-71, novšie napr. Krajčovič, 2006, s. 320-325). Soľnou cestou by sa dali vysvetliť aj názvy v povodí Oravy (už v dávnokeu viedla soľná cesta popri Váhu, cez Oravu na sever do poľskej Wieliczky). Vo všeobecnosti možno uvažovať o tom, že hydronymá typu *Slaná* boli motivované minerálnym žriedlom, ktoré pri prameni môže obsahovať minerálne soli.

Dôležitými motivantami slovanských hydroným boli miesta prameňa, spôsob vytiekania prameňa a ústie vodného toku. Názvy *Slopový potok*, *Slopkov*, prípadne *Podslopová* sú motivované terénnymi názvami, v ktorých okoli tieto toku pramenia. Psl. základ **sъlpъ-/*solpъ-* sa však ako motivant primárne viaže na oblasť vody, pretože jeho význam bol „vodopád, príval (vln)“ (Machek, 1968, s. 552), psl. sloveso *slѣpati*, *slѣpati*, *slopati* znamenalo „prýštiť, vystrekovať“ (Šmilauer, 1932, s. 457). J. Hladký (2004, s. 245) v povodí Nitry uvádzá názov dnes neidentifikovateľného prameňa *Slopňa* (1293 *fons Zopna*).

Vodné toky s rozvetveným ústím alebo s pramenou časťou do viacerých tokov sa v povodí Váhu označujú ako *Ráztoka*, *Ráztoky*, *Ráztocký potok*, *Ráztočná*. Názvy vychádzajú z psl. **orztoka/*orztokъ* (< psl. predpona **orzъ-/*orz-* vo význame „smerujúci od seba“ + psl. apelatívum **tokъ*). Vo všeobecnosti slová obsahujúce psl. predponu **orzъ-/*orz-* označujú smerovanie od seba. Tak je tomu pri ústí toku z pohľadu v smere (po prúde) toku, pri prameni je to opačne. V. Machek pri hesle *ráztoka* uvádzá: „Název ráztoka je tedy myšlen ze stanoviska člověka hledícího z podhorí (roviny) do hor, tedy v obráceném smere, proti proudu; jako by potok se od něho čím dálé do hor roztékal ve slabší stroužky, jako kmen se rozrůstá v jednotlivé větve“ (Machek, 1968, s. 510). Motiváciu roztekajúcou (rozvetvujúcou) sa vodou môžeme pripustiť aj pri názve dnes neidentifikovaného potoka na Orave – *Rázputný potok*, hoci M. Majtán píše o motivácii apelatívom *razputie* „rázcestie“ (Majtán, 2006, s. 110). V takom prípade by musel byť vodný tok motivovaný terénym názvom, v historických dokladoch je však názov zapísaný ako *riv. minor Rasputni potok, vulgo alio modo Medzy Razputny potok* (1321) a *Raspatin potok, Razpučinpotok* (1351). Predložka *medzi* v ľudovej podobe názvu *Medzy Razputny potok* jasne poukazuje na rozvetvenosť potoka.

Opačné smerovanie viacerých vodných tokov (teda smerom k sebe) dokladá názov dnes neidentifikovateľného potoka *Súteča* pri obci Žirany (1113 *fluvius Zutisca*). V. Šmilauer toto znenie

interpretoval ako *Súteska* (1932, s. 347). Pravdepodobnejšia sa zdá interpretácia R. Krajčoviča (1980, s. 222), ktorý názov interpretuje ako **Súteča* (sú- < psl. **sq-* – spolu, **teč-a* < psl. **tek-ja* k psl. **tekti* – tieť), čiže riečka vzniknutá sútokom dvoch alebo viacerých tokov.

Okolitý terén, jeho zloženie a tvar motivoval názvy mnohých vodných tokov. Keďže v príspievku venujeme pozornosť praslovanským apelatívam viažucim sa na vodu, tejto skupine motívantov nebudeme venovať veľkú pozornosť. Je však vhodné analyzovať niektoré zaujímavé názvy motivované praslovanskými apelatívmi, ktorých základy sa už nevyskytujú v slovenskej slovnej zásobe príliš často. Rekonštruovaná podoba hydronyma **Opočen* (1113 *fluvius Oposcen* – Hladký, 2004, s. 153) pri Opatovciach nad Nitrou dokladá psl. apelativum **opoka* (< **opuka* < **obpuka*) „drobiaca sa, pukajúca skala.“ V. Machek píše, že toto apelativum „souvisí s *pukati*: opuka snadno zvětrává, puká, drobí se na menší ploché kameny; *opuka* je z *obpuka* a vyjadruje, že pukání se děje všude na povrchu.“ (Machek, 1968, s. 416).

Hydronymum *Žarnovica* (1254 *Sornouca*, 1258 fl. *Zeroycha*, fl. *Sornovicha*, 1391 fl.. *Zarnocha...*), ktoré pomenúva hornú časť potoka Teplica (povodie Turca), bolo podľa V. Šmilauera motivované tým, že sa v jeho koryte vyskytovali kamene slúžiace na výrobu mlynských žarnovov (psl. žbrny > žr̄novъ). O. P. Karpenková (2003, s. 84-85) analyzuje ukrajinské hydronymá *Žerev/Žereva* a ich pôvod vysvetľuje z psl. základu *žerv- < *žervy- (< ide. ger-) s významom „vit, krútiť, vrtieť; hýbať, hnúť“ a sémantiku dokladá viacerými dialektizmami z ruštiny, bielu-ruštiny a ukrajinčiny, kde lexem „zberihajuť u svojej semantyci ideju krutiňa, vertiňa“ (Karpenko, 2003, s. 85). Na základe tejto analýzy môžeme uvažovať o motivácii hydronyma *Žarnovica* krútiacou sa vodou v hornom toku (pomedzi skaly, preliačiny a pod.).

Lavostranný prítok Turca *Polereka* (1113 fl. *Polireca*, fl. *Polereca*, 1251 fl. *Polereka*, 1252 fl. *Polereka*) je zapísaný v Zoborských listinách spolu s riekou Turiec v súvislosti s cestou z hornnej Nitry do Turca. Toto kompozitum vzniklo z psl. apelativ *pole, rěka* a bolo motivované tým, že rieka voľne pretekala poľom, čiže miernou vyvýšeninou zarastenou burinou, krovím a pod.

Názov potoka *Moštenica* vlievajúceho sa do Handlovky (Hladký, 2004, s. 140) vznikol z psl. slovesa *mostiti* (> part. pas. *moščen*, psl. **mostъ*), pretože koryto potoka (prípadne močaristé miesto) bolo premostené (močaristé miesto mohlo mať spevnený povrch brvnami). J. Hladký pripúšťa aj možnosť, že na vodnom toku existovala hat' (Hladký, 2004, s. 140).

Do okolitého terénu, ktorého apelatívne formy motivovali názvy vodných tokov, zaraduje V. Šmilauer aj vegetáciu so základným členením na skupinu rastlín vyrastajúcich z vodného dna, na porasty rastúce na brehoch tokov a potom na porasty divo rastúce a na kultúrne rastliny.

Názov 22 kilometrov dlhého pravého prítoku Žitavy *Drevenica* motivicky súvisí z psl. apelativom **dervo* (> stsl. *drévo*), ktorého všeobecný význam v psl. období bol „les“ (porovnaj Šmilauer, 1932, s. 477), „strom“ (Machek, 1968, s. 583) a nie organická hmota z kmeňa stromov a krovín. Motiváciou názvu potoka *Drevenica* bolo, že pretekal cez zalesnené územie s množstvom stromov (driev).

Historická podoba názvu potoka *Rohožnica* (1295 *rivulus Rohozniche* – Hladký, 2004, s. 170), dnešného Rohožnického potoka, bola utvorená presne podľa princípov tvorenia názvov hydroným, t. j. apelativny základ + formant *-ica* (resp. *-nica*) uplatňujúci sa najmä v oblasti hydroným (porovnaj názvy *Blatnica*, *Bystrica*, *Chmeľnica*, *Chvojnica*, *Ipolitica*, *Teplica...*). Apelativny základ tvorilo označenie porastu trstiny, ktoré v psl. malo podoby **rogosъ/rogoza*. V. Machek píše, že „v češtine **rogosie* prešlo v *rokosie*, *rákosí*, ale pôvodná podoba je zachovávaná ještě v miestnych jménoch Rohozec, Rohozná, Rohoznice (podobná jména u všech Slovanů, ba i v Albánii).“ (Machek, 1968, s. 515). Názov *Rohozná* nachádzame aj v povodí Hrona (Krško, 2008, s. 198-199).

Pomenovanie pravostranného liptovského prítoku Revúcej *Lúžňanka* (1726 *Lusna riv.*, 1735 *Luznensis riv.*, 1801 *Lusnanka v.*, 1865 *Luzsnanka*) je v súčasnosti motivovaný názvom osady *Liptovská Lužná*. Motivant sa však primárne viaže na oblasť vody – apel. *luh* (< psl. **lqgъ*, **lugъ*) označovalo „háj, lesík, kroví na pôdě zpravidla bažinaté... luh byla asi nížina; protože sušší úrodné pruhy vzdélávány na role, byly to háje na mokřinách, a tedy asi listnaté (z olší, topolů apod.), popř. jen porostlé krovím nebo i jen rákosím“ (Machek, 1968, s. 343). V. Machek zároveň zdôrazňuje význam tohto apelatíva v slovenčine – „vlhký vysokomenný les, háj u vody“ (Machek, 1968, s. 343).

Porast divo rastúceho chmeľu (< psl. *chъmelb*) na brehoch vodného toku motivoval pôvodné označenie Belianskeho potoka *Chmeľnica* (1287 *fluvium Chmelnycha, fluvium Hemelniche, Swithathmelnycha*, 1287 *Chmelincze*, 1390 *riuuli Hmelnicze*).

Ojkonymum *Chvojnica* je v súčasnosti motivantom hydronyma *Chvojnica*. Topoformant *-ica* však opäť upozorňuje na primárnu motiváciu v oblasti vody. Názov *Chvojnica* bol motivovaný apelatívom *chvoja* „čečina, ihličie“ (< psl. *chvojá* – pôvodne označovalo akúkol'vek vetvu stromu – Machek, 1968, s. 211; pozri aj Hladký, 2004, s. 93-94).

Stromy rastúce na brehu, resp. porast určitého druhu stromov, ktorým vodný tok preteká, bývajú výrazným motivantom pri slovanských i neslovanských hydronymach. Praslovanskými východiskovými apelatívmi v povodí Váhu (často však primárne na pomenovanie porastu, ktoré potom motivovalo hydronymum) boli: *breza* (< psl. **berza*) – *Breza, Brezový potok, Brezina, Breziny, Brezianka, Breznická voda; dub* (< psl. **dqbъ*) – *Dubnica*, rekonštruovaný názov **Dúbrava* (1232 *rivus Dabra* – Hladký, 2004, s. 72), *Dubovec, Dubnička; jelša* (< psl. **elbcha/*olbcha*) – *Jelešnica, Jelešina, Jeleškový potok*, rekonštruovaná podoba **Jeleška* (1113 *fluvius Gelisca* – Hladký, 2004, s. 101), *Jelšina, Jelšovec, Jelšovník, Jelšový potok, Jelšové, Lejšiny; lieska* (psl. **lēska*) – *Lieskový potok, Lieštiny, Leštinsky, Leštinský potok, Leštinská voda, Leštinka, Lieskovec; lipa* (< psl. **lipa*) – *Lipová, Lipový potok, Lipník, Lipníček, Lipovec; slivka* (< psl. **sliva*) – *Slivnica; tis* (< psl. **tisъ*) – *Tisovnica, Tisový potok, Tisov; topol* (< psl. **topol/*topolja*) – *Topoľnica, Topolec; trstie* (< psl. **trѣstъ*) – *Trsteník, Trsteniček, Trstovka, Trstne, Trstínový potok, Trstenec, Trstne*.

Poslednou motivačnou skupinou hydroným povodia Váhu, ktorou sa budeme zaoberať, sú praslovanské apelatíva z oblasti pomenúvania zvierat. Najčastejšou odpoveďou respondentov na otázku, prečo bol názov určitého vodného toku motivovaný pomenovaním zvieratá, býva, že tieto zvieratá tu pili vodu, v blízkosti toku mali svoje hniezdiská a pod. To je synchrónny pohľad na motiváciu. Takto vznikli aj niektoré nové názvy zapísané najmä v tzv. ozalitových mapách, ktoré slúžia ako pracovné mapy pre vodohospodárov. Naši predkovia však vodné toky pomenúvali prieamo podľa názvov zvierat len vtedy, keď základom pomenovania boli názvy vodných zvierat, ktoré sa v danom toku vyskytovali. Názov zároveň upozorňoval, že v tomto potoku môžu ľahšie uloviť ryby, raky..., ktoré tvorili dôležitú súčasť stravy našich predkov. Takto boli v povodí Váhu motivované hydronymá *Rakovec, Rakovinský jarok, Rakovický potok, Rakovica, Rakovník* (< psl. **rakъ*);⁶ hydronymá *Bebrava, Bobrovec* boli motivované výskytom bobrov (< psl. **bebrъ/bobrъ*). Priamú motiváciu výskytom zvieratá v okolí toku môžeme pripustiť aj pri názvoch *Svinica* a variantom *Svinica* (doklad z r. 1649 na rieke *Svinica* – Hladký, 2004, s. 190), *Sviniarika, Svinský potok*, ktoré boli motivované psl. apelatívom **svin'a/svinъja*. Divé svine sa často zdržiavajú v blízkosti pomaly tečúcich tokov a bahnité brehy využívajú na svoju očistu (váľaním sa v bahne).

⁶ Sem môžeme zaradiť aj pravostranný prítok Turca *Rakovo*, ktorý je synchrónne motivovaný ojkonymom *Rakovo*, primárna motivačia je však výskyt rakov v jeho vode (Krško, 2003, s. 105).

Hydronymá motivované apelatívom *vlk* (< psl. **vylkъ*) – *Vlkovský potok*, *Vlkov*, rekonštruovaný názov z povodia Nitry – **Vlčec* (1113 fluvius *Vlscit* – Hladký, 2004, s. 207) nevyjadrujú, že by z týchto potokov pili vlci alebo že by sa zdržiavalí v ich okolí, ale metaforicky vyjadrujú dravosť toku.⁷ Pri rekonštruovanom názve *Vlčec* uvažuje V. Šmilauer aj o motivácii označenia nového ramena pôvodného toku (preto ide o názov so sufixom *-ec*). J. Hladký však pripúšťa aj možnosť motivácie „prosté označenie sekundárneho toku (skôr však ramena; porov. apel. *vlk* „mladý, no neúrodný výhonok ovocných drevín; planá odnož“)“ (Hladký, 2004, s. 207).

Metaforické vyjadrenie sily, nespútanosti vodného toku podľa názvu zvieratá *tur* (< psl. **turъ*) dokladajú hydronymá *Turín*, *Turochov potok* (Majtán–Rymut, 2006, s. 131), *Turie*, *Turík*. Podľa viacerých výkladov motivácie by sme sem mali zaradiť aj rieku Turiec. Motiváciu turom pripúšťa najmä V. Šmilauer, ktorý zdôrazňuje poznámku E. Mályusza, že nejde o divokého tura, ale domáceho, teda že rieku pomenovalo pastierske obyvateľstvo. Tejto tradícii sa pridŕžajú aj P. Florek, B. Varsik, L. Sičáková, Š. Ondruš, J. Krško. Zaujímavý názor vyslovuje V. P. Šuľhač (1998, s. 304), ktorý pri psl. východisku **Turъcь* pripúšťa motiváciu viacerých hydroným významom „*duriť*, *hnati*“ – „stosovno hidroosnov, to vony mohly byty motyvovanymi vidpovidnymy apel'atyvami, por. napryklad blr. *turéc*, *bystriň*, švydká tečija na ričci“, spivvidnosne z *turъcь* „*turyty*, švydko hnaty“, ros. dial. *turítъ* „švydko bŕhy“, *turitsja* „pospišaty“ i pod.“ Motiváciu slovesom *duriť* má napr. oravský potok *Duriak* (Majtán–Rymut, 2006, s. 34).

Analyzované názvy hydroným povodia Váhu, ktoré boli motivované praslovanskými apelatívmi, potvrdzujú kontinuitné osídlenie oblastí Slovenska a aj v súčasnom jazyku sú takéto názvy živé a miestni obyvatelia ich aktívne používajú. Pestrejší a celistvnejší obraz praslovanských apelatívnych východísk – motivantov slovenských vodných tokov – získame po zozbieraní a dôkladnej analýze diachrónej hydronymie všetkých slovenských tokov v rámci projektu *Hydronymia Slovaciae*. Tu sa otvára priestor na komparáciu doteraz analyzovanej hydronymie iných slovanských štátov – Čiech, Poľska, Ukrajiny, Bieloruska, Ruska, Srbska...

Literatúra:

- CZIRBUSZ, G.: A Kárpátok hegyinek és folyóinak nevei. Nagybecskerek 1908.
- ČERVINKA, J. L.: Slované na Moravě a říše Velkomoravská. Brno 1928.
- DUMA, J.: Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza z całym dorzeczem Pilicy. Warszawa : Towarzystwo Naukowe Warszawskie 1999. 199 s.
- FLOREK, P.: Turčiansky Sv. Martin v stredoveku. Martin : Matica slovenská 1941. 172 s.
- HIKANÍKOVÁ, V.: Hydronymia stredného povodia Váhu (Kraľovany – Nosice). Rukopis diplomovej práce. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici 2005. 140 s.
- HLADKÝ, J.: Hydronymia povodia Nitry. I. vyd. Trnava : Trnavská univerzita – Pedagogická fakulta 2004. 294 s.
- HLADKÝ, J.: Praslavianskaja leksika v samoj staroj gidronimii zapadnoj Slovaki. In: Severnoje Pričernomore: k istokam slavianskoy kultury : IV čtenija pamiatni akademika O. N. Trubačova. Kijev–Moskva : Otdelenie istorii i filologii RAN – Fond im. O. N. Trubačova Slavianskij mir 2006, s. 12-13.
- HLADKÝ, J.: O niektorých najstarších hydronymách juhozápadného Slovenska. In: Naukovyj visnyk Černivec'koho universytetu. Slovjan'skaja filolihija. Ed. B. I. Benčuk et al. Černivci : Vydavnyctvo Ruta Černivec'koho universytetu, 2007, s. 135-141.
- HOSÁK, L.–ŠRÁMEK, R.: Místní jména na Moravě a ve Slezsku. II. (M – Ž). Dodatky, doplňky, přehledy. Praha : Academia 1980. 962 s.
- CHOVANCOVÁ, Z.: Hydronymia horného toku Váhu. Rukopis diplomovej práce. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici 2003. 106 s.
- KARPENKO, O. P.: Hidronimikon Centraľnoho Polissja. Kyjiv : Instytut ukrajins'koji movy NAN Ukrajiny. 317 s.
- KRAJČOVIČ, R.: Z lexiky staršej slovenskej hydronymie v slovanskom kontexte. In: Slavica Slovaca, 1980, roč. 15, č. 3, s. 217-224.

⁷ Viac dokladov na takto motivované názvy sme zaznamenali v povodi Hrona – *Vlči potok*, *Vlčinec*, *Vlčná*, *Vlčún*, *Vlčný potok* (pozri Krško, 2008, s. 257-258).

- KRAJČOVIČ, R.: Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest. 1. vyd. Bratislava : Literárne informačné centrum 2005. 230 s.
- KRAJČOVIČ, R.: Veľkomoravská soľná cesta v Potisí zdokumentovaná historickou toponymiou. In: Acta onomastica, 2006, roč. 47, Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 320-325.
- KRÁLIK, L.: K otázke praslov. **bystrъ*, **bъrзъ* ‚čistý‘ a ich derivátov. In: Slavica Slovaca, 1997, roč. 32, č. 1, s. 18-23.
- KROPILÁK, M. a kol.: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. III. diel. 1. vydanie. Bratislava : VEDA 1978. 532 s.
- KRŠKO, J.: Mikroštruktúrne vzťahy v onymii. In: Slovenská reč, 2002, roč. 67, č. 3, s. 142-152.
- KRŠKO, J.: Hydronymia povodia Turca. 1. vyd. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied 2003. 167 s.
- KRŠKO, J.: Hydronymia povodia Hrona. 1. vyd. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied 2008. 351 s.
- MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vyd. Praha : Academia 1968. 866 s.
- MAJCHRÁK, M.: Hydronymia povodia Kysuce. Rukopis diplomovej práce. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici 2005. 97 s. + 1 s. príloha.
- MAJTÁN, M.: Z lexiky slovenskej toponymie. 1. vyd. Bratislava : VEDA, 1996. 191 s.
- MAJTÁN, M.-RYMUT, K.: Hydronymia povodia Oravy. 1. vyd. Bratislava : Veda 2006. 208 s.
- ONDRAŠ, Š.: Odtajnené trezory slov. Zv. 1. 1. vyd. Martin : Vydatelstvo Matice slovenskej 2000. 240 s.
- ONDRAŠ, Š.: Genéza zemepisného mena Nitra a osobného mena Svorad. In: Nitra v slovenských dejinách. Ed. Richard Marsina, Alexander Ruttka. Bratislava 2002, s. 56-64.
- ONDRAŠ, Š.: Odtajnené trezory slov. Zv. 3. 1. vyd. Martin : Vydatelstvo Matice slovenskej 2004. 232 s.
- SIČÁKOVÁ, E.: Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej. Prešov : Pedagogická fakulta UPJŠ 1996. 108 s.
- SMAL, O. L.: Mikrotoponimy miesta Kyjeva: ostriv Muromec' i ozero Muravka. In: Studij z onomastyky ta etymolohiji. Kyjiv : Instytut ukrajins'koji movy NAN Ukrayiny 2008, s. 171-177.
- ŠMILAUER, V.: Vodopis starého Slovenska. Praha–Bratislava : Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy 1932. 564 s. + 3 s. príloha.
- ŠMILAUER, V.: Příručka slovanské toponomastiky. 1. vyd. Praha : Academia 1970. 216 s.
- SRÁMEK, R.: K problematice typologie názvů (českých) měst. Referát prednesený na konferencii *Miasto w perspektywie onomastyki i historii* (Poznań 5.-7. stycznia 2009). 8 s. Rukopis.
- ŠULHAČ, V. P.: Praslovjans'kyj hidronimnyj fond (frahment rekonstrukciji). Kyjiv : Instytut ukrajins'koji movy NAN Ukrayiny 1998. 368 s.
- TOMICKI, T.: Słowiańskie rzeki w Europie. Kraków 1925.
- UMLAUFT, F.: Geographisches Namenbuch von Österreich-Ungarn. Wien 1886.
- VARSIK, B.: Slovanské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10.–12. storočí. 1. vyd. Bratislava : Veda 1990. 184 s.
- ZÁVODNÝ, A.: Vzájomná interakcia ojkoným a hydroným z hľadiska motivácie. In: Studij z onomastyky ta etymolohiji. Ed. V. P. Šulhač. Kyjiv : Nacionálna akademija nauk Ukrayiny – Instytut ukrajins'koji movy 2007, s. 104-109.
- ZÁVODNÝ, A.: Distribúcia sufiku -ava v slovenskej hydronymii. In: Logos Onomastyky, 2008, 1(2). Naukovýj žurnal, Donec'k : TOV „Juho-Vostok“ 2008, s. 76-80.

Old Slavonic Appellatives as Motivating Words for Hydronyms of the Váh River Basin

Jaromír Krško

The author analyzes some of the names that occur in river basin of the Váh (especially central rivers – Váh, Nitra). The names were motivated by old Slavonic lexical bases. From a synchronic point of view some watercourses are motivated by the names of the villages. However, from diachronic point of view there is an opposite motivation – a hydronym was created from the Old Slavonic appellative and later the very hydronym motivated the names of the villages surrounding the river. The names Blatnica Ipoltica, Istebnianka, Istebnica, Orvištník, Teplica, Varínka, Vrica etc. were created in this way. In the article the author analyzes also the names motivated by the vegetation, character and temperature of water and so on.